

L'ENIGMA DELS CAPS DE BOU

Per què als mataronins els diuen capgrossos? Sembla fàcil de contestar: És una conseqüència d'ésser coneguts abans amb el motiu de caps de bou. I, per què se'ls anomenava així? La resposta apareix més difícil, ja que la clau per resoldre-ho neix d'una conjectura o, si més no, és una matèria qüestionable.

1.- LA TESI DE PELLICER.

Tot i que és perillós dissentir del criteri de l'historiador Josep Maria Pellicer i Pagès, ja que s'ha de reconèixer que en molts assumptes el temps li ha donat la raó, no resulta pas, o no apareix, com a indiscutible la seva tesi respecte a què, seguint-se l'estil dòric, la façana del portal de Barcelona de les muralles mataronines estava adornada amb un fris que tenia unes mètopes amb bucranis o caps de bou (1), acreditant i reiterant aquesta circumstància amb la inclusió d'un dibuix d'aquesta façana a la seva obra *Iluro*, publicada l'any 1887 (2).

Tanmateix ni aquest dibuix, llevat del fris molt ample i desproporcionat, no té cap més element de l'ordre dòric, ni cal considerar que a l'època de la seva construcció fos usual utilitzar aquest estil arquitectònic, ni sobretot s'assembla, gens ni mica, ni coincideix en res, amb el mateix portal vist des de l'interior, del qual sí es conserva un dibuix fidedigne i coneixem la seva estructura i estil.

I, si es vol admetre l'existència d'un fris amb bucranis, aquest hauria consistit en una estreta sanefa amb uns caps de bou petits, força estilitzats i desfigurats que, de lluny, passaria quasi desapercebuda i, versemblantment, només per això, sembla improbable que fos suficient per donar origen a la llegenda d'equiparar els mataronins als caps de bou. Suposem que mancaria quelcom més increïble, o més absurd i grotesc, perquè aquells petits caps, en cas de no haver existit mai, originessin l'equiparació amb els caps dels habitants encerclats dins les muralles.

Però el que més ajuda a concloure que la tesi de Pellicer no fa referència a una dada que ell coneixia o havia investigat, sinó que sembla fruit d'una mera elucubració, és que necessita demostrar-se, ell mateix, que té raó, i fins i tot que existien els bucranis, aportant una prova bastant feble per donar suport al seu postulat. I així, Pellicer insisteix en el seu raonament, adduint i glossant una poesia, certament detestable, d'Arribau, feta per evocar l'atac de Prim contra els *jamancios* a Mataró l'any 1843 (3), en la qual, referint-se a aquest general, es diu:

...
*Carat ! Quina feina en feres
de aquells tontos malehits,
que volen moure bronquina
quan volem estar tranquils !
Bona sumanta els donares
prop del Clot y Sant Martí,
a la Riera den Malla
y a la vora de aquell riu.
Y a Sabadell l'altre dia
los cassabas com cunills,
y als CAPS-DE-BOU assaltabas
que't volian detenir.*
...

Per a Pellicer queda clara la realitat dels caps de bou al portal de la muralla pel fet que un poeta, a la dita inefable poesia, utilitzava el verb assaltar: *no se asaltan personas, sino murallas...* —diu l'historiador—. Tanmateix, el raonament ni resulta contundent o decisiu, ni Aribau era un acreditat investigador de fets històrics, ni tan sols és convincent, ja que la llicència poètica permet referir-se als caps de bou com un sinònim dels mataronins, d'aquells que pot suposar-se que eren els qui, segons el poeta, volien detenir el general Prim: *que't volian detenir...*

Des d'aquests paràmetres, és a dir, pressuposant que Pellicer només cercava una explicació lògica i subjectiva al fet del renom de caps de bou que es donava als mataronins aleshores, però que ignorava la realitat objectiva del com i per què de la qüestió, resultarà ara lícit, encara que potser una mica temerari, cercar una altra solució al problema que també, o tampoc, sembli plausible.

2.- UNA ALTRA TESI.

El supòsit que proposem per resoldre l'enigma és considerar que el motiu adjudicat als mataronins d'aleshores, el nom de caps de bou, provenia d'un escut de Mataró situat al portal de Barcelona. És irrefutable que la qüestió sorgia per quelcom existent a aquest portal, com queda ben clar amb el testimoniatge d'un contemporani, l'advocat Josep Gualba (4) que, per burlar-se de la construcció d'una torre en el lloc on abans hi havia el portal ja enderrocat, l'any 1874, en un poema satíric deia:

*Si un dia, seguint del sigle
la corrent, que tot ho axampla,
volent fer un pas més ampla,
destruït lo portal fou
que tingué Mataró antigua
nomenat de Barcelona,
que lo nom ha donat i dóna
a sos vehins de CAPS DE BOU,*
...

El que pensem que ens ajuda a desvetllar el misteri del per què del renom donat als nats a Mataró, situant el desllorigador en un escut de la ciutat existent al repetit portal de la muralla, és el conjunt de la correspondència d'una jove viatgera matoronina que, l'any 1851, abans d'enderrocar-se el portal, connecta el sobrenom de caps de bou amb un escut de la ciutat (5).

Aquella jove, acompanyada del seu pare, va anar a Madrid el mes de desembre de l'any 1850 i no retornaria a Mataró fins al maig de l'any següent. La seva anyorança creixeria amb la distància i el temps. Després de tres mesos d'estada a Madrid, el 9 de març de 1851, escriuria el seu oncle així:

No crea V. que todas estas cosas, ni nada de la Corte, me haga olvidar Mataró, ni a todos los CAPS DE BOU, incluso el mío, pues me acuerdo mucho de esa mi patria...

Ja s'endevina que la protagonista sospita que el sobrenom de caps de bou incloïa alguna vexació, ja que per evitar mortificar ningú s'inclou ella mateixa entre els caps de bou. Però cal pensar que a aquella joveneta, de vint-i-tres anys, soltera, d'una societat de bons costums, ningú no li hauria explicat el doble sentit que podia donar-se al cap d'un bou pel fet de portar banyes. No entendria, potser, la cançó d'un pilot de Mataró que, referint-se als naturals dels pobles de la costa, quan al.ludeix els matoronins diu: *y a Mataró caps de bou de las senyoras bisarras...!* (6). Per això, ingènuament i jocosament, continuaria recordant Mataró i enviant salutacions a parents i amigues, almenys en tres de les cartes escrites des de Madrid, fent ús dels epítets de caps de bou en referir-se als seus conciutadans.

Tanmateix aquestes cartes, en relació a la qüestió que ara ens interessa, no tindrien cap més utilitat que poder constatar com era de vigent a la meitat del segle passat l'equiparació entre els caps de bou i els matoronins, si no fos que, quan la joveneta ja pensava retornar a Mataró, i que per anar a casa seva havia d'entrar i passar pel carrer de Barcelona, a la carta del 5 d'abril de 1851, escriu el següent:

Tendré gran placer en ver mis colegas LOS CAPS DE BOU, pero sobre todo mi alegría será el divisar, desde la PUERTA DONDE TENEMOS LAS ARMAS QUE NOS HAN DADO TANTA CELEBRIDAD a los hijos de la antigua Iluro,... mi casa...

És evident que s'al.ludeix a unes armes o blasó, a un escut de Mataró, i no pas a cap mètopa amb bucranis. Quin escut és el que *nos ha dado tanta celebridad?* I, per què? Si trobem aquest escut, haurem contribuït a solucionar l'enigma dels caps de bou?.

Poc pot ajudar-nos l'ornamentació avui existent a la façana de la capella de sant Sebastià, ja que ben segur no es correspon pas amb la de l'antic portal. L'escut que representa Mataró, metafòric i anacrònic, sembla fet al segle passat, com pot

conjecturar-se en observar la matèria del seu modelatge i fins i tot l'estil i traça del dibuix. Aquest escut —ni originàriament cap de Mataró— no estaria pas al portal. Pot dubtar-se, també, que l'escut amb les quatre barres estigués originàriament a l'antic portal. Podria tractar-se d'un dels blasons de la Generalitat dels dos magatzems que aquesta tenia a Mataró per percebre la bolla i els drets d'entrada i sortida de mercaderies, que desapareixerien quan es va perdre aquesta facultat amb el Decret de Nova Planta. No cal fixar la data —potser quan Mataró va convertir-se en ciutat i augmentaren les batusses amb Barcelona?—, els mataronins decidiren tenir en el portal de la muralla, a més de l'escut de Barcelona, el de Mataró, i qui sap si llavors també es situaria allà el de la Generalitat. No pot oblidar-se que un dels arguments que adduïa Barcelona en oposar-se al pas de vila a ciutat de Mataró era que aquesta localitat era *carrer de Barcelona*. El fet de situar-se l'escut de Mataró al costat del de Barcelona seria una acció plena de simbologia que, a la vegada, estimularia els barcelonins a cercar i trobar motius per burlar-se'n. El cas és que l'any 1851 el portal de Barcelona tenia un escut de la ciutat que donaria *celebridad a los hijos de la antigua Iluro*, com ho constata una nostàlgica viatgera plena d'anyorança i desig de retornar a la llar familiar i retrobar els caps de bou...

3.- HIPÒTESI CONJECTURAL.

Confessem que, des d'ara, l'estudi s'aparta del rigor exigít per la història, per irrompre en una temerària temptativa de treure l'entrellat d'un enigma.

Quan hom repassa els escuts de Mataró, verificant els que llavors hi havia a la ciutat, no s'observa pas cap particularitat. Però, malgrat tot, en fixar la vista en el que ara presideix la sala principal del Museu (7), i que aleshores figurava a la dovella central de la portalada de l'ajuntament mataroní, pot adonar-se que l'escut, on figuren les armes de la ciutat, encerclades dins un oval semblant a l'oval d'una cara, està encapçalat, a banda i banda, amb l'ornament de dues floritures que s'enlairen com dues banyes de bou. Certament, no constitueix cap anomalia, ja que resulta un guarniment ben propi de l'estil barroc. Però en un temps que era usual, principalment entre pobles veïns, retreure's defectes i ferir-se amb sobrenoms, qualsevol bromista podia descobrir i refocillar-se amb l'aparença d'un cap de bou que, segons d'on venia la llum i des d'on es mirava, podia tenir l'escut del portal de l'ajuntament. No cal dir com podia augmentar la diversió si, per exemple, es fes córrer la llegenda de què era el cap d'un regidor. Això encara resultaria més grotesc i ofensiu. (A una carta escrita des de Barcelona per un cosí de la mentada jove viatgera, el 14 d'octubre de 1852, es diu: *A la verdad, se me parece ver todo Mataró revuelto... y preguntarse por qué tanto ruido en la antigua patria del CORNUDO REGIDOR MATEU...*)

La dovella esmentada fou suprimida en reformar-se la façana de l'Ajuntament l'any 1867. Tot i que aquesta supressió sembli inexplicable i pugui indiciar que els mataronins van aprofitar la reforma per treure unes pedres que molestaven perquè comportaven la riota d'alguns, aportar aquest fet com un argument favorable

a la tesi fins ara considerada seria equiparable al que abans s'ha consignat respecte a la poesia d'Aribau, ja que la persistència de la dovella resultava impossible perquè destorbava la construcció de la balustrada correguda projectada per l'arquitecte Miquel Garriga. Resulta menys justificat l'abandó d'aquell escut i el fet no de ser aprofitat per posar-se en altres llocs, així com el cas de restar oblidat un blasó de la ciutat de tan exquisida traça en lloc desconegut fins que va ser trobat a un magatzem municipal l'any 1945.

Però no s'ha de fer referència a l'escut de l'ajuntament sinó a un altre existent al portal de la muralla del carrer de Barcelona que seria destruït —per què?—, en enderrocar-se al segle passat, i seria substituït per un altre ben diferent en fer-se l'ornamentació de la façana de la capella de sant Sebastià, avui encara existent.

Pot conjecturar-se que per aconseguir l'anhel de situar l'escut de la ciutat a l'esmentat portal, al costat del de Barcelona, va imitar-se el blasó que hi havia a la dovella central de l'Ajuntament, però va fer-ho un artista més tosc que els Cisterna de Girona, accentuant-se l'ornament per damunt de l'oval de l'escut, de manera que les barroques floritures semblaven, encara més, dues banyes de bou.

En el transcurs del temps, d'aquest binomi entre un sentit merament burlesc, en considerar-se inversemblant absurd posar un cap de bou a l'entrada de l'Ajuntament i a la porta de les muralles, i ja el més punyent, si s'acceptava la simbologia de les banyes, solament ha quedat el primer per definir, o per tenir-se, com una característica capgrossada.

Pot pensar-se que a una societat puritana, com la de la segona meitat del segle passat, en explicar-ho als infants, i per imposar-ho, també, entre els adults la bona educació, de mica en mica, es substituiria el renom de cap de bou, irònicament, pel de capgròs, naixent així el continuat ús de la paraula catalana capgrossada que s'atribueix avui a un fet insòlit, extravagant, irracional o poc rigorós, sempre amarat d'un regust jocosament divertit.

Totes aquestes presumpcions, algunes ben gratuïtes, fan intuir una hipòtesi versemblant per resoldre l'enigma del perquè del renom de caps de bou donat als mataronins. S'ha passat per l'afirmació feta l'any 1851 per una mataronina, certificant l'existència d'un escut de la ciutat situat al portal de Barcelona que donava celebritat i notorietat als fills de l'antiga Iluro i també, tanmateix, cal reconèixer que s'ha trepitjat camins de fantasia.

Hom pot seguir preguntant-se si existien els bucranis i si el sobrenom de caps de bou, substancialment i bàsicament, a més o només va néixer, o va créixer, pel fet que l'escut de Mataró a criteri d'alguns tenia l'aparença d'un cap de bou?.

Antoni Martí i Coll

NOTES.

- 1.- PELLICER i PAGÈS, Josep Maria. *Estudios Histórico-arqueológicos sobre Iluro*. Mataró 1887, p. 447.
- 2.- *Op. cit.*, p. 482.
- 3.- *Op. cit.*, p. 450.
- 4.- COSTA i OLLER, Francesc. *Josep Gualba, cronista de Mataró (1873-1876)*. Mataró 1985, p.72.
- 5.- Cartes de Teresa Martí Moner a Joan Bautista Martí i Andreu. (Arxiu particular d'Esteve Martí i Coll).
- 6.- PELLICER i PAGÈS, Josep Maria. *Op. cit.*, p. 448.
- 7.- *Vegeu Fulls/41* del Museu Arxiu de Santa Maria, Mataró, oct. 1991: LLOVET, Joaquim. *Els Cisterna de Girona i la façana de la Casa de la Vila de Mataró*.

